

Duden-Grammatik [1: 728] singuläre Wortbildungsbedeutung. Ihre Interpretation kann keinem Schema folgen, sondern erst an der Basis des lexikalischen, enzyklopädischen bzw. kontextuellen Wissens erschlossen werden.

8000 Dokumente werden in einem guten Monat im Kanzleramt produziert. Selbst ein Aktenfresser wie Helmut Schmidt, der sich die Papiere noch jeden Tag per Kurier in den Urlaub nachschicken ließ, konnte da nicht mithalten. (Der Spiegel Nr. 38/2005, S. 25)

Zusammenfassend und zugleich vorweisend lässt sich sagen, dass textuelle Wortbildungen als Produkte sekundärer Nomination die morphologische Derivation und semantische Motiviertheit ihren Ausgangsstrukturen „schulden“. Die strukturelle Variierung bildet die Grundlage für semantische Divergenzen zwischen dem Antezedent und dem Textwort. Die Gesetzmäßigkeiten solcher Wandlungen und ihre Motivationsstruktur sind jedoch noch aufzudecken und in weiteren Publikationen zu erörtern.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Duden. Die Grammatik. Band 4. – 7., völlig neu erarb. und erw. Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2005. – S. 1343.
2. Eichinger L. M. Deutsche Wortbildung. Eine Einführung. – Tübingen: Narr, 2000. – S. 275.
3. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen: Niemeyer, 1995. – S. 382.
4. Helbig G., Schenkel W. Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1973. – S. 455.
5. Olsen S. Zum Begriff des morphologischen Heads // Deutsche Sprache. Heft 18, 1990. – S. 126 – 147.
6. Römer Ch.; Matzke B. Lexikologie des Deutschen. – Tübingen: Narr, 2005. – S. 229.
7. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2002. – S. 295.
8. Schröder M. Überlegungen zur textorientierten Wortbildungsforschung // Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte 123. Textbezogene Nominationsforschung. Studien zur deutschen Gegenwartssprache. – Berlin: Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, 1985. – S. 69 – 91.
9. Schwarz, Monika: Anaphern und ihre diversen Antezedenten: Koreferenz und Konsorten // Sprache im Fokus. Festschrift für Heinz Vater zum 65. Geburtstag. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1997. – S. 445 – 455.
10. Stepanowa M.D., Helbig G. Wortarten und das Problem der Valenz in der deutschen Gegenwartssprache. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1984. – S. 205.
11. Wildgen W. Textuelle Bedingungen der Einführung und Verwendung ad hoc gebildeter Nominalkomposita (Vortrag anlässlich der Jahrestagung der Societas Linguistica Europea in Budapest, 2.-6. September 1980). Paper Nr. 80. – Trier: L.A.U.T., 1980. – S. 1-15.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Шаряк – аспірантка кафедри німецької філології факультету іноземних мов Львівського національного університету ім. І.Франка.

Наукові інтереси: лінгвістика тексту, словотворення німецької мови.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ НАРАТОРА ТА ПЕРСОНАЖА У ПОСТМОДЕРНІСТЬСЬКОМУ РОМАНІ (на матеріалі «Артур та Джордж» ДЖ. Барнса)

Оксана АНДРУЩАК (Львів, Україна)

У статті досліджено лінгвостилістичні особливості мови наратора та персонажа у літературі постмодернізму на різних мовних рівнях: лексико-семантичному, синтаксичному, текстовому.

The article analyzes linguostylistic characteristics of the speech of narrator and personage in postmodernistic literature on lexico-semantic, syntactic, and textual levels.

Дослідження невласне-прямого мовлення має довгу та багату історію, існує велика кількість теорій для пояснення природи та сутності невласне-прямого мовлення та різних його аспектів. Розвиток наратології відкрив широкі можливості для нового пояснення природи невласне-прямого мовлення – як інтерференції мовлення наратора та персонажа. В такому випадку різні випадки невласне-прямого мовлення розташовуються на прямій, на одному кінці якої є мовлення наратора, на іншій – мовлення персонажа.

При аналізі невласне-прямого мовлення слід враховувати його різнопланову сутність, багато лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Використання невласне-прямого мовлення у творі зумовлено певним естетичним та комунікативним задумом автора. Добір лінгвістичних (або й паралінгвістичних, скажемо графічних) засобів має психологічне, філософське підґрунтя. Власне тому когнітивна та дискурсна лінгвістика з їх комплексним

підходом до аналізу невласне-прямого мовлення та пропонують широкі можливості для глибшого дослідження природи та характерних рис цього феномену.

Отже, дати повне, достатньо адекватне і в той же час стисле визначення такому багатогранному явищу, як невласне-пряме мовлення, надзвичайно важко. Дефініція невласне-прямого мовлення можлива хіба що в загальному філологічному плані з обов'язковою конкретизацією трьох основних аспектів: невласне-пряме мовлення як загальномовне (комунікативне) явище; як спосіб передачі чужого мовлення (синтаксичне явище); як літературно-художній (стилістичний) прийом. Отже, в загальному, в широкому філологічному плані можна констатувати, що невласне-пряме мовлення – це літературно-художній прийом, спосіб передачі мови та загальномовне (комунікативне) явище.

Очевидно, слід зробити акцент на перспективному змішуванні, зміні смислових, семантичних структур планів автора та персонажа, розуміючи під цим зміну позицій, точок зору, поглядів, вражень, настроїв. Вони є структурами плану змісту і пов'язуються із мовленнєвою контамінацією причинно-наслідковими зв'язками. Мовні засоби, які реалізують психологічні, комунікативні та стилістичні особливості мовлення наратора та персонажа можуть належати до кількох рівнів: фонетичного, лексичного, морфологічного, синтаксичного. Існують також певні дискурсні маркери, що характеризують мовлення наратора чи персонажа, однак їх вживання є цілком індивідуальним.

Об'єктом аналізу лінгвіста є завершений текст літературного твору, який, як вже доведено вище, можна вважати глобальним комунікативним актом. Крім того, художній твір окрім естетичної може виконувати різні функції. Відтак, автор використовує мовний матеріал за принципом вибору з метою надання йому певних функцій, тобто підпорядковується комунікативній доречності.

Мовні засоби у художньому тексті організовані таким чином, аби відподати намірам автора, виконуючи певні функції. Організація мовного матеріалу у художньому творі як загальний об'єкт дослідження лінгвіста складається із багатьох аспектів, одним із яких є мовленнєва структура тексту, що передбачає наявність двох планів мовлення – мовлення наратора та мовлення персонажів.

З текстовою інтерференцією ми маємо справу лише тоді, коли ознаки, які є в тому чи іншому висловлюванні, вказують не на одного лише мовця, а віднесені то до наратора, то до персонажа. Модель текстової інтерференції можна представити як дві паралельні прямі, що відповідають двом мовцям, та третю пряму, що схематично представляє розвиток тексту (хоча у творах постмодернізму він часто є не лінійним, а має складнішу структуру), і містить звернення до того чи іншого плану мовлення.

«Артур та Джордж» – роман Дж. Барнса, сучасного британського новеліста, представника постмодернізму. У своїх творах, які відносять до жанру філософського роману, він поєднує складні філософські роздуми із описом найпростішого побуту, інколи із елементами натуралізму. Роман написаний на основі реальних подій – процесу над юристом Дж. Едалджи, що був несправедливо звинувачений та засуджений та втручання у цю справу А. Конан Дойла, завдяки чому справу було переглянуто.

Наратор у романі – високоосвічена людина, що віртуозно володіє мовою, інтелектуал та цинік, філософ. На лексичному рівні його мовлення характеризується вживанням одиниць, що належать до книжного, поетичного та офіційного стилю; на граматичному – складними синтаксичними структурами, різними конструкціями актуального синтаксису:

Five days later, the Inspector was summoned back to Green Hall... He noticed a long-case clock displaying the cycles of the moon, a mezzotint of Biblical scene, a fading Turkey rug, and a fireplace, cramped with logs in anticipation of autumn [3: 120].

У наведеному прикладі бачимо наступні лексичні одиниці, що належать до офіційного пласта мови: *summon* (to call together; convene; to request to appear) [5], *mezzotint* (1. A method of engraving a copper or steel plate by scraping and burnishing areas to produce effects of light and shadow. 2. A print made from a plate engraved by mezzotint.) [5], *fading*, *anticipation* (1. An

expectation. 2. Foreknowledge, intuition, and presentiment) [5]. Складною є і граматики: вживання пасивного стану, складного речення із двома підрядними.

На рівні дискурсу мовлення наратора можна описати як процес розповіді, із елементами філософствування, замальовками обстановки (це і природа, і домівки головних героїв), намаганнями вписати свою оповідь у ширший соціально-історичний та культурний контекст:

... such encounters would not have been so rare in the Edinburgh of his time. High mortality rates and cramped circumstances made for early learning. The household was Catholic... [3: 3].

Ту ж роль відіграє і посилання на газетні публікації того часу стосовно справи Джорджа Едалджи, їх цитування, згадування посібника із залізничного законодавства (цікавим прийомом є те, що в романі поміщено копію титульної сторінки цього твору), використання цитат із листування Дж. Едалджи та А. Конан Дойла.

Схильність наратора до філософського бачення та пояснення життя характеризує вже перші речення роману:

A child wanted to see. It always begins like this, and it began like this then. He was able to walk, and could reach up to a door handle. He did this with nothing that could be called a purpose, merely the instinctive tourism of infancy [3: 3].

Таке висловлювання належить філософу-постмодерністу, який найсерйозніші явища описує з іронією (*instinctive tourism of infancy*), та має тенденцію до їх спрощення (*It always begins like this*).

Персонажі аналізованого роману – син священника юрист Джордж, вихований у строгості та релігійності та Артур – син родової аристократки, що кохається в історії та геральдиці свого роду та талановитого, пристрасного але слабого духом художника. Особливістю роману можна вважати повну відсутність характеристики персонажів наратором; їх образи змальовані майже повністю через їх мовлення – пряме та невласне-пряме. Таким чином, діапазон видів невласне-прямого мовлення, що вживаються у романі є дуже широким.

Обидвох героїв описано детально та реалістично, велику роль при їх характеристиці відіграє авторська деталь (наприклад згадування улюблених книг Артура – романів Майн Ріда для показу його романтичного світогляду). Однак, як вже згадувалось основним засобом опису героя є його мовлення.

Джордж – найстарший із трьох дітей у сім'ї англіканського священника. Значний вплив на формування його особистості мало як те, що його батьки були надзвичайно релігійними, так і їх майже повна ізоляція від жителів села через індійське походження батька. Сприйняття світу Джорджем через призму релігії є глибинним, що виражається у частому згадуванні цитат із Біблії та їх обдумуванні:

"I am the way, the truth and the life": he is to hear this many times on his father's lips. The way, the truth and the life. You go on your way through life telling the truth. George knows that this is not exactly what the Bible means, but as he grows up this is how the words sound to him [3: 5].

Сильний вплив релігії на Джорджа показаний також через постійне вживання ним (у мовленні та подумки) одиниць із лексично-семантичної групи релігії:

Nowadays, there are moments when George finds himself close to questioning the Lord. For instance: why should his mother, who is virtue incarnate and who succours the poor and sickly of the parish, have to suffer in this way? [3: 115].

Строге виховання, вимога до стримування емоцій та почуттів, плекання почуття обов'язку перед сім'єю, необхідності чітко виконувати Божі заповіді, накази матері та батька зробили Джорджа сухою, безвольною людиною, що чується спокійно лише коли її життя строго регламентоване та розписане, він інколи подумки повторює про себе розклад руху поїзда, яким він їде на роботу:

Each morning George takes the first train of the day into Birmingham. He knows the timetable by heart, and loves it. Wyrley&Churchbridge 7.39. Bloxwich 7.48. Birchills 7.53. Walsall 7.58. Birmingham NewStreet 8.35. [3: 102].

Сильне почуття обов'язку перед родиною, необхідності досягти певного соціального статусу спричинило також перебільшену любов Джорджа до своєї роботи та професії. У його мові це виражається вживаннями юридичної лексики, певних синтаксичних конструкцій, дотримань правил побудови аргументації (навіть у власних роздумах):

It seemed to him that if the jury returned quickly, that must – given the gravity of the case and the need for all twelve to agree – be good for him. And the slow return would not be bad either, because the longer they considered the matter, the more its essentials would rise to the surface... [3: 199].

Із романтичної дитини, схильної до різних авантур, неповаги до правил, здатної відстоювати свою позицію Артур перетворився у сильного чоловіка, що заробляє достатньо, щоб утримувати свою матір, сестер (Артур відчуває відповідальність навіть за те, які у кожної з них чоловіки), своїх дружин та дітей.

Бачення себе як опори сім'ї виражається через вживання лексичних одиниць, що співвідносяться із концептами сили, мужності. Так, Артур критикує батька за слабкість:

He had been weak and unmanly, incapable of winning his fight against liquor. Fight? He had barely raised his gloves at the demon. Excuses were occasionally made for him, but Arthur did not find the claim of the artistic temperament persuasive [3: 84].

Виховання матері-аристократки далось взнаки: Артур має чіткий кодекс поведінки, і часто співставляє свої та чужі дії із ним. Це показано через вживання одиниць, що належать до поля концепту «честь»:

Well, perhaps it was not such a difficult question. He protected them, behaved honourably, and taught his children the proper code of living [3: 77].

Артистична та пристрасна натура письменника показане через його сприйняття світу у різноманітті яскравих кольорів, відтінків та півтонів, а також сприйнятті відносин між людьми емоційно, всіма фібрами душі:

He did the raging for both of them... Each uncomplaining cough sent a pain, not through her, but through him; she brought up a little blood, he brought up gouts of guilt... Whatever his fault, whatever his negligence, it was done... [3: 95].

Стилістичний прийом паралельного опису хвороби дружини та переживань Артура з цього приводу, використання метафор та епітетів, лексичних одиниць із емпатичним значенням відображає силу почуттів, але й спосіб мислення персонажа.

Відтак, мовлення персонажа та наратора несуть важливе функціонально-прагматичне навантаження. Мовні засоби різних рівнів – лексико-семантичного, синтаксичного та текстового, що їх вживає автор при прямій та непрямій передачі мовлення персонажів та наратора, а також у різних типах невластиво-прямого мовлення, є важливим засобом не лише їх характеристики, творення їх образу, але й розвитку сюжету та одним із способів комунікації певних авторських повідомлень читачу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арцишевська А. Лінгвопрагматична типологія репрезентуючого компонента в системі форм репродукції чужої мови (на матеріалі англійських оповідань): Автореф. ... дис. канд. філол. наук. – Львів, 2001. – 28 с.
2. Бехта І. А. Засоби мовної репродукції в англійській прозі// Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти. – Львів, 1998. – С. 18-23
3. Barnes J. Arthur & George. Vintage Books, London, 2006. – 501 p.
4. Doležel L. The Typology of the Narrator: Point of View in Fiction// To Honor Roman Jakobson. Vol. 1. The Hague; Paris, 1967. P. 541 – 552.
5. <http://www.thefreedictionary.com>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Андрущак – здобувач кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету ім.І.Франка

Коло наукових зацікавлень: когнітологія, дискурсознавство, текстова лінгвістика, наратологія.